

Didysis keliautojas, filosofas ir menininkas PETRAS LUKOŠIUS- LUKAS-DHULA YATRI

2012 m. vasarą Vilniuje išleista nedidelio formato knygutė „Sugrįžtu“ apie dailininką Petrą Lukošių. Teksto autorė – Irena Lukošiu-
tė-Petraitiienė. Leidinį sudarė Donatas Lukošius.

Likus keliems mėnesiams iki šio leidinuko pasirodymo, laiške D. Lukošius pasiteiravo, ar nežinome, kur būtų galima gauti 2002 m. „Lietuvos dailės muziejaus metraštyje“ išspausdinto muziejini-
kės Onos Mažeikienės straipsnio „Ką žinome apie dailininką Petrą Lukošių (Luką)?“ kopijos. Publikaciją suradome ir perdavėme Do-
natui. Vėliau iš jo gavome ir nusiskenavome visą pluoštą išlikusių šio iš Žemaitijos kilusio dailininko nuotraukų, kuriose įamžintas jis ir jo kūriniai. Gavome ir nemažai paties P. Lukošiaus rašytų laiškų, adresuotų giminėms ir artimiesiems.

Kas iki šiol apie šį dailininką buvo žinoma Lietuvoje?

Paaikškėjo, kad nepaisant to, jog spaudoje jau yra paskelbtas mi-
nėtas O. Mažeikienės straipsnis, kad visą ciklą publikacijų šiam
menininkui yra paskyrusi „Žemaičių saulutė“, enciklopediniuose lei-
diniuose apie jį žinių iki šiol labai nedaug. Taigi, kas buvo P. Lukošius?

Lietuvos skulptorius, tapytojas realistas Petras Lukas (tikroji pav-
ardė Lukošius, 1975 m. pakeitė pavardę į Dhula Yatri) gimė 1897 m.
lapkričio 16 d. Telšių apskrityje Bernotavo valsčiaus Drūkčių kaime.
Iš pradžių mokėsi namuose, vėliau – vakariniuose gramatikos
kursuose. Apsigyvenęs Videikiuose (Plungės r., netoli Kontaučių),
atsidėjo baldininkystei. Pradėjo dalyvauti parodose, kartu su

2012 m. Vilniuje išleistas knygutės „Sugrįžtu“ apie dailininką Petrą Lukošių-Dhula Yatri-Luką viršelis

profesionaliais dailininkais rinko ir tyrinėjo liaudies meną, pradėjo
garsėti kaip talentingas baldžius. Paskatintas Lietuvos seleziečių,
išvyko mokytis į Italiją, Veronos Don Bosco mokyklą, kurią 1928 m.
baigė, įsigydamas medžio drožybos specialybę. Vėliau Milano dai-
lės akademijoje studijavo skulptūrą ir ją baigė 1937 metais. Dar
vėliau studijavo tapybą Romos karališkojoje meno akademijoje
(baigė 1939 m.). 1941–1943 m. dėstė Vilniaus dailės akademijoje.
Kai ją uždarė, išvyko į Austriją ir čia toliau gilinosi dailės srityje –
studijavo Vienos dailės akademijoje. 1945–1947 m. buvo inter-
nuotas Šveicarijoje, Ženevoje mokėsi juvelyrikos. 1948–1963 m.
gyveno Venesueloje. Nuo 1959 m. dėstė Andų universitete (Meri-
da), buvo šios mokymo įstaigos profesorius. 1963–1965 m. studi-
javo Rytų meną Rabindranato Tagorės universitete (Šantiniketa-
nas prie Kalkutos). 1966 m. gyveno JAV. 1967–1968 m. dėstė Udai-
puro aukštesniojoje mokykloje Indijoje. 1969 m. grįžo į JAV. Yra
sukūręs apvalių, reljefinių skulptūrų („Kankininkė“ 1941 m.,
„V. Domaševičiaus portretas“ 1942 m.), keramikos dirbinių, pa-
minklinių kompozicijų, nutapęs paveikslų. Mirė dailininkas 1986
m. birželio 26 ar 28 d. Kalifornijoje (JAV).

Knygutėje „Sugrįžtu“ išsamiai aprašytas dailininko gyvenimas.
Paskutiniųjų metų kelias daugiausia atkurtas iš P. Lukošiaus-Dhula
Yatri laiškų. Šiame žurnalo numeryje publikuojame keletą šio lei-
dinuko fragmentų (tekstas kopiruotas, kalba taisyta).

SUGRĮŽTU

IRENA LUKOŠIŪTĖ-PETRAITIENĖ

LAIPTAI Į MENO AUKŠTUMAS

Dirbdamas Kaune, Berniukų amatų mokykloje, vaizdingoje Ža-
liakalnio vietoje (J. Gruodžio kaimynystėje), Petras Lukošius su
žmona Adolfiną pradėjo nuosavo namo statybą. Anot Adolfinos duk-
terėčios Birutės Smilgevičiūtės, statyboje dirbo abu. Jie patys ga-

mino ir baldus – Adolfiną Petro pagamintus baldus lakavo. Be viso
to, Petras turėjo ir nuolatinį darbą. Viename iš laiškų jis rašo: „Mano
bendradarbiai Kaune, Vilijampolės „Vaikelio Jėzaus“ amatų mokyk-
loje, buvo: inžinierius Garalevičius, mokytojas Skrebys, Krasaus-
kas, Šalūga ir Bobravičius (solisto brolis)“ (Udaipur, 1968-03-15).
Būdamas labai užimtas, Petras tuo metu mažai su kuo bendraudavo.

Petro Lukošiaus meno mokslus bei jo kūrybą Italijoje ir Lietuvo-
je iki 1943 m. pabaigos vaizdžiai aprašė Ona Mažeikienė straipsny-
je „Ką žinome apie dailininką Petrą Lukošių (Luką)?“: „Amatų mo-
kykloje dirbo septynerius metus, iki 1935-ųjų. Per tą laiką su savo
ir mokinių darbais dalyvavo parodose ir laimėjo sidabro ir aukso
medalius; Vytauto Didžiojo metais (1930) už medžio darbus laimė-

(Nukelta į 48 p.)

Petras Lukošius Drukčiuose 1926 metais. Fotografijos autorius nežinomas

(Atkelta iš 47 p.)

jo aukso medalį, o už tautodailės eksponatus – sidabro medalį. Minėtus eksponatus nupirko Čiurlionio galerija. Žemės ūkio rūmų užsakyму Lukošius padarė sodybų modelių. Laisvalaikiu dirbo skulptūras. Jo dirbtuvė aplankė tuometinis Švietimo ministerijos Kultūros departamento direktorius dr. Antanas Juška. Susidomėjęs jo darbais, paskatino prašyti stipendijos mokslui tęsti. 1935 m. Lukošius parašė prašymą švietimo ministruui „suteikti stipendiją tęsti pradėtąjį mokslą – pritaikomųjų amatų medžio skulptūros meną – Italijoje, Moncos aukštojoje karališkoje taikomųjų amatų mokykloje ir pasigyrė, kad į Moncos mokyklą jau yra priimtas. Ant prašymo – ministro rezoliucija: „Skirti stipendiją dekoratyvinei skulptūrai studijuoti“. Departamento direktorius raštu (1935-08-27) pranešė Lukošiu, kad stipendija studijuoti užsienyje jam paskirta. Lukošius savo ruožtu parašė pasižadėjimą vykdyti visus valstybės stipendininko įsipareigojimus ir išvyko į Italiją. Ten jis buvo priimtas į Moncos pramoninės dailės institutą (*Instituto Superiore Industrie Artistiche*) studijuoti dekoratyvinę skulptūrą.“

Laiške iš Santa Monikos 1970 m. vasario 6 d. jis rašė: „Nuvykęs į Italiją stojau laikyti stojamuosius egzaminus į Aukštąjį meno institutą ir išlaikiau iš karto į III kursą (net neperžengęs Kauno Meno

mokyklos slenkščio). Norint įstoti į tą Aukštąjį M. I., reikia ne tik meno mokyklą baigti – dar reikia būti baigusiam Meno akademiją, tik tada gali turėti šansų įstoti į pirmą kursą. Aš Institutą baigiau per 2 metus, įgydamas Aukštojo Mokslo titulą (lygus Universitetui skulptūroj).“

O. Mažeikienė minėtame straipsnyje toliau rašo: „Tuo metu Italijoje gyvavo fašistinis režimas. Lukošius jau spalio mėnesį rašė Švietimo departamento direktoriui, jog „kariškame momente visokių katekizacijų atsiranda ir jos man jokios naudos neduoda“, todėl prašė padaryti jam išimtį ir leisti, kaip suaugusiam žmogui, nelankyti kai kurių bendrųjų dalykų, kurie nėra būtini. Tuomet jis galėsiąs daugiau dirbti savo specialybėje, be to, turėdamas daugiau laiko „protarpiais privačiai paimčiau iš betono masės taip vadinamas gamtos natūralias imitacijas, specialiai sodams ir parkams papuošti, nes jos yra be galo gražios ir praktiškai mokykloje jų nėra.“ Departamento direktorius A. Juška tokį tarpininkavimo laišką Moncos institutui parašė, nurodydamas, kad Lukošius dirbs Lietuvoje ir tų „katekizacijos“ mokslų jam nereikės.

Lukošius nuolatinei siuntinėjo Švietimo departamentui per mokslo metus padarytų kūrinių nuotraukas. Matyt, jis buvo geras studentas, nes jo profesorius Pastorini (?) pakvietė jį vasarą paviešėti į savo tėviškę Florenciją ir ten jį pilnai išlaikė. Dėl to P. Lukošius prašė nesiųsti stipendijos, o padėti pinigais M. Brauno banke Kaune. Po pirmųjų mokslo metų Lukošius rašė: „Mokintis sekasi neblogai. Iš skulptūros padariau 21 darbą ir daugiau kaip 300 įvairių piešinių, taip kad profesorius pasakė: „Kokie darbštūs lietuviai, nebuvau matęs. [...]“

1936 m. vasarą Drukčių kaime dirbo matininkas Leonardas Kanas. L. Jovaišienė prisimena: „Petras buvo padaręs jo statulų iš gipso (kaime kalbėjo, kad viena statulos ausis buvusi didesnė. Tai žeidė matininką, tačiau tai buvusi tiesa. I. P.) [...] Be to Petras buvo pradėjęs ir mamunėlės biustą, tačiau nebaigė – pasak kaimiečių, išskubėjo į Italiją tęsti mokslų. [...] Sprendžiant iš (P. Lukošiaus - red. p.) atsiųstų nuotraukų, Lietuvoje Petras buvo padaręs ir daugiau skulptūrų, tačiau neužsimena, kur būtent tai buvo ir kur jos dabar galėtų būti.

Petras sąmoningai apsisprendė tolimesnėms studijoms: „lig angelas sargas mane už rankos traukė studijuoti tapybą. Iš Milano – Monzos nuvykau į Romos Karališkąją meno akademiją. Tenai radau iš Kauno dailininką Vincą Dilką, baigusį Kauno Meno mokyklą. [...] Aš ir vienas indas išlaikėme į tretįjį kursą, o Dilka – į pirmą. [...] Aš tą akademiją per du metus baigiau. Prie egzamino (stojamojo – I. P.) darbų reikėjo pridėti po du darbus iš tapybos, savarankiškai anksčiau nutapytus. Kaip šiandien atsimenu: Akademijos direktorius pasikvietė mudu su indu prie egzamino darbų ir kitų profesorių akivaizdoje pasakė: „Mieli profesoriai, mes šitiems dviem jaunuoliams – vienam lietuviui šiauriečiui ir kitam, indui iš Rytų tropikos – nieko mene negalime geresnio duoti“. Tai buvo mudviem staigmena!“ (iš laiško, rašyto Santa Monikoje 1971 m. vasario 6 d.)

Petras ir Leonas tėviškėn parvažiuodavo (gal ir susitarę) vienu metu. Labai mėgdavo meškerioti, lankydamas gimines. P. Vaičiulis prisimena, kad, grįždamas iš studijų, Petras parveždavo tetoms šventų Romos popiežiaus relikvijų.

Jau gyvendamas Santa Monikoje laiške, rašytame 1970 m. gegužės 18 d., jis prisimena: „Buvo momentų, kad studijuodamas Italijoje gulėjau Akademijos šiukšlių kamaroj (slaptai susitaręs su sargu) ant cementinių grindų, pilvelį priplojęs prie nugarkaulio, bet nenustojau vilties siekimams!“

1937 m. Lukošius atostogavo Telšiuose. Laiške Departamentui jis džiaugėsi, kad meno mokykla liko Moncoje (nors buvo žadėta perkelti į Milaną). Todėl jis galėsias skirti laiko „namų sodelių, fontanų, parkų dekoravimui.“ 1937–1938 mokslo metų antrajame pusmetyje Lukošius buvo perkeltas į Keramikos skyrių. Apie tai jis rašė:

„Gerai sekasi [...], išpildžiau vieno metro vazą, net direktorius su profesoriais nustebo techniška sumanyme.“

Moncos meno mokykla pranešė Lietuvos švietimo ministerijai, kad Petras Lukošius su pagyrimu išlaikė egzaminus ir gavo dekoratyvinės skulptūros meno mokytojo teises (*maestro d'arte*). Rašte pažymėta, jog Lukošius buvo reiklus sau ir nusipelnė pagyrimų, ypač iš keramikos. Lukošius dar norėjo pasitobulinti praktiškai, todėl 1938 m. išvyko į Romą, įstojo į Karališkosios akademijos Dekoratyvinės tapybos skyrių (*Regia Akademia di Belle Arte*). Vakaraus dar lankė freską, enkaustiką, mozaiką, medžio polichromiją (*Academia del Nudo la Scuole Preparatoria d'Arte*). Būdamas Italijoje aplankė žymiuosius meno miestus ir muziejus, veikusius įvairiose Europos šalyse.

1939 m. Lukošius grįžo į Lietuvą ir jau rugsėjo 3 d. kreipėsi į Kauno meno mokyklos direktorių, prašydamas paskirti jį dekoratyvinės skulptūros instruktoriumi. Prašyme nurodoma: „Esu išsispécializavęs granito, marmuro kalimą, medžio drožimą, fanieravimą ir gipsavimą. Be to, esu dirbęs keramiką, freską, enkaustiką.“

Dailininkas Rimtas Kalpokas žurnale „Krantai“ 1989 m. rašė: „mes dažnokai susitikdavome muziko Juozo Gruodžio namelio kaimynystėje ant kalno. Petras Lukošius, grįžęs iš Italijos, su didele energija griebėsi skulptūros meno, nes jam pavyko institute Italijoje dirbti garsaus skulptoriaus Marino Marini vadovaujiamam. [...]“

Tuometinis švietimo ministras Antanas Venclova pavedė P. Lukošiumi nuo 1940 m. rugsėjo 1 d. eiti

Petras Lukošius prie savo darbų Italijoje studijų metais

Vilniaus dailės akademijos Skulptūros studijos instruktoriaus pareigas. Tais pačiais metais P. Lukošius buvo priimtas ir į Lietuvos dailininkų sąjungą.

Švietimo liaudies komisaras Jonas Šiugžda 1941 m. sausio 10 d. raštu nurodė Vilniaus dailės mokyklos direktoriui mokėti Lukošiumi atlyginimą už darbą, kaip ir kitiems aukštąjį mokslą baigusiems asmenims. 1942 m. Lukošius paprašė pripažinti jam aukštąjį mokslą. Švietimo generalinis tarėjas Pr. Germanas patvirtino diplomą, suteikiantį P. Lukošiumi „aukštojo dekoratyvinės skulptūros mokslo teises Lietuvoje“. Archyve esančiame 1942 m. rugpjūčio 29 d. dokumente pažymėta, jog P. Lukošius dirba Vilniaus dailės akademijoje ir dokumentas skirtas „pristatyti Švietimo valdybai stipendijos reikalą.“

Toliau O. Mažeikienė rašo: „Kaip susiklostė tolimesnis Lukošiaus gyvenimas, nepavyko nieko daugiau sužinoti. Tiesa, Čikagos Čiurlionio galerijoje 1970 m. vasario 14–22 dienomis vykusios Jungtinių JAV ir Kanados lietuvių dailės parodos kataloge yra vieno Petro Lukošiaus tapybos kūrinių „Garntos meilė – Indijos medelių sodinimo šventė“ (tempera) reprodukcija. Nežinomas ir jo kūrybos likimas. Po vieną lietuvių dailininko kūrinių turi Romos ir Palermo moderniosios dailės muziejai, vienas ant faneros aliejumi tapytas paveikslas „Vilniaus vaizdas“ ir trys medinės skulptūros: „Šv. Juozapas“, „Šv. Izidorius“ ir „Šv. Pranciškus“ bei kryžių, kopyltstulpių ir stogastulpių mediniai modeliai (6 vnt.) saugomi Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Šventųjų skulptūros buvo paskelbtos albume „Lietuvių liaudies menas. Skulptūra“ (Vilnius, 1963, Nr. 468, 469, 471).

Dailės parodose Petras Lukošius pradėjo dalyvauti dar studijų metais Italijoje (Romoje), Milane, Palermoje. Grįžęs į Lietuvą, 1939 m. savo kūrinius eksponavo dailės parodose Kaune ir Vilniuje: Taupomųjų valstybės kasų premijuotų ir premijavimui pristatytų dailės kūrinių parodoje, vykusioje 1939 m. gegužės 12–20 d. Susisiekimo ministerijos rūmuose (Kaunas, Kanto g. 17), Lukošius eksponavo du gipsinius bareljefus „Žygis į Vilnių“ ir „Vilniaus laisvės rytas“ bei keraminę „Vazą“. Tų pačių metų Penktojoje rudens dailės parodoje jis išstatė gipsinę „Dekoratyvinę skulptūrą“, o Lietuvos dailininkų sąjungos apžvalginėje dailės parodoje Vilniuje 1940 m. birželio 2 – liepos 2 d. parodė net septynis savo kūrinius: tris skulptūras, jau eksponuotas Kaune, ir kelis aliejumi tapytus paveikslius – „Natiurmortas“, „Komo ežero žvejų sodyba“, „Traukinys“. Lietuvos apžvalginėje dailės parodoje 1942 m. Kaune, Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje. Lukošius eksponavo medinį bareljefą „Kanklininkė“ bei terakotinius atvaizdus: „V. Domaševičiaus portretas“ ir „Reicho kario portretas“. 1942 m. rudenį dar dalyvavo dailės parodoje Ukmergėje. Šio miesto pradžios mokyklai Lietuvos dailininkų sąjunga siūlė pirkti Lukošiaus paveikslius „Gedimino piliis“ ir „Šv. Onos bažnyčia“. Archyve yra 1943 m. kovo 3 d. dailininko sutikimas parduoti „Gedimino pilį“ už 250 RM.

(Nukelta į 50 p.)

(Atkelta iš 49 p.)

Dailininko P. Lukošiaus darbštumą ir veiklumą rodo archyvinė medžiaga. Apie jo kūrybą tenka spręsti tik iš parodų katalogų reprodukcijų bei archyvuose esančių jo darbų fotografijų. Lietuvos dailės muziejaus archyve yra duviejų terakotinių kūrinių fotografijos: bareljefo „Liaudies kova“ ir skulptūros „Portretas“ (moters galvutė). Daugiausia dailininko kūrinių nuotraukų yra Lietuvos literatūros ir meno archyve. Ant jų autoriaus ranka parašyti kūrinių pavadinimai. Tai realistinės darbo, buities tematikos kompozicijos: „Skina obuolius“, „Rugių pjūtis“, „Pie-menėlis“, keletas kompozicijų su arkliais arba arklių galvos. Yra religinio turinio kompozicijų, kaip „Adomo sutvėrimas“, „Apreiškinimas“, „Judo bučkis“, bei alegorinių dekoratyvinių kompozicijų, kaip „Alegorija mintys“. Visos šios kompozicijos – daugiausia terakotiniai bareljefai, sukurti 1936–1938 metais. Iš apvaliosios skulptūros pamintinos statulėlės „Našlaitė“, „Jaunuolis“, „Kritiko galva“. Skulptūras kūrė iš molio, gipso, medžio. Tiek apvalioje skulptūroje, tiek bareljefuose žmonių figūros išilgintos. Fotografijose yra Lukošiaus sukurti fontano bei paminklo projektai-maketai. Daugiausia nufotografuota skirtingo dydžio (50–100 cm) terakotinių vazų. Jos įvairių formų: statinaitės, ašočiai, amforos ir kita. Visų vazų paviršiai gausiai dekoruoti plastiniu reljefu: egzotiškų gyvunų – dramblių, liūtų, žuvų, palmių motyvais, realistinėmis bei alegorinėmis figūromis arba atskirais jų elementais. Lukošiaus keraminių vazų puošyba gana įvairi; susiduria natūralios ir egzotiškos gamtos elementai. Kaip matyti iš nuotraukų, dailininkas kūrė monumentalią apvaliąją ir reljefo skulptūrą, dekoratyvinę keramiką bei smulkius taikomosios dailės kūrinius. Be to, kaip minėta, jis tapė aliejumi ir kūrė kitokiomis technikomis. Tai būta produktyvaus ir kūrybingo dailininko.“

Karo metai lietuviams buvo sunkūs ir sudėtingi. Įstatymai buvo visiems vienodi, tarp jų ir dailininkams. Archyve išliko dokumentų, iš kurių sužinome, kad reikėjo vienokio dokumento, kad liktum gyvas, o kito – bulvėms gauti, kad išgyventum.

Po studijų grįžęs į Lietuvą Petras Lukošius nutapė paveikslą „Birutės kalnas“. Remiantis enciklopedijos duomenimis, nuo tada jis aktyviai dalyvavo visose meno parodose, rengiamose Kaune ir Vilniuje, nors pats laiške, rašytame D. Lukošiiui ir prisipažįsta:

„Aš, tikrai sakant, nespėjau sukurti, nes tik baigus studijas, užėjęs karas, bet ir dabar, dėl karo priežasties, tapau lyg internacininis dailininkas ir sėju tuos nemirštančius dailės grūdus po visą pasaulį.“ (Udaipur, 1968-12-14). [...]

Galima spėti, kad toli nuo namų esančiam Petriui jo žmonos dėmesio ir rūpesčio, jos siunčiamų siuntinių reikėjo vis mažiau ir mažiau. Buvusi tokia karšta jo meilė „pačiai gražiausiai pasaulyje“ Adelei palengva blėso. Paprastos, be išsilavinimo, kuklios kaimo mergaitės ir tuo metu jau diplomuoto skulptoriaus, tapytojo keliai skyrėsi ir tolo vienas nuo kito. F. Morkienė prisimena, kaip Petras, parvažiaavęs tėviškėn apie 1940–1941 m. ir užėjęs pas juos, prisipažino: „Atvežiau tėvams ir pasakiau: „Kokią paėmiau, tokią ir gražinu“. Suradęs geresnę, miestietę, 1941 m. balandžio 18 d. susituokė antrą kartą – su Angele Giliūte. Tačiau Petras nusivylė ir šia santuoka.

1943 m. pavasarį ar rudenį visi trys broliai vėl susitiko Drūkčiuose. Petras tada nupiešė Leono, Agotos šaržus ir, kaip spėjama, „Natiurmortą su klumpaitė“. P. Vaičiulis prisimena tuo metu pas Stanislovą Lukošių buvus mėslyvėžį. „Ir mes su tėvu ten buvom. Petras, matydamas mane sunkiai dirbantį, sako: „Stenkis mokyti, kad nereikėtų taip vargti“. Dar anksčiau jis mane buvo mokęs: „Tu, Petreli, pabaik gimnaziją, aš turiu Kaune namą, galėsi siekti aukštojo mokslo.“ Tačiau duotojo pažado Petras taip ir neištesėjo. Tą rudenį Drūkčiuose jis su giminėmis atsiseikino visiems laikams. Atėjęs su žmona pas mus į ūkį, dar nupaisė knygoje mano portretą. Turėjau du butelius „valstybinės“, buvau gavęs už maisto korteles, besimokydamas Telšių gimnazijoje. Tąkart Petras ir pasakė išvyks-

Petras Lukošius-Lukas
1926 metais

tąs į vokiečių valdomą Austriją, tik nebepamenu, savo noru ar kieno nors verčiamas.“

[...] Dar turime jo prašymą (1943-05-13) priimti jį į Kauno dailininkų 1943 m. pavasario kūrinių parodą. Tačiau jis toje parodoje nebedalyvavo. XX a. lietuvių dailės istorijoje (t. 3; 1940–1960, Vilnius, 1990) rašoma, kad Lukošius karo metais gyveno Austrijoje, Italijoje, Šveicarijoje. 1945 m. mokėsi Vienos dailės akademijoje, tada išvyko į Pietų Ameriką, vėliau – į Indiją.

Atnaujinęs ryšius su tėviške, iš Udaipuro 1967 m. spalio 20 d. pusseserei Liudai jis rašė: „Tikrumoje aš nebežinau, iš kurio galo pradėti rašyti: mano gyvenimas pilnas vargų nuoskaudų ir vilčių, išnaudojimų ir pagalbos rankos ištiesimų ir t. t. Būtų kelios filmos, pilnos gyvenimo įdomumo ir nuotykių. Nuo 41 iki 43 metų, prie Lietuvos, rusų vokiečių, man teko mokytojauti Vilniaus dai-

Kontrabosas iš Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių. Jo viduje ant lapelio yra užrašas „1922 m. Petro Lukošiuo darbelis“

lės akademijoje“. Tuo metu jo bendradarbiai buvo J. Mikėnas, V. Vizgirda, J. Vienožinskis, J. Bulakas, P. Aleksandravičius, Gausys, A. Vilimas, A. Vokietaitis. Jau vėliau, 1970 m. laiške iš Santa Monikos susirūpinęs rašo: „Donatai, būk gerutis: sužinok, nuvykęs į Vilniaus dailės akademiją, dailininko Rimto Kalpoko adresą. Gal jis, ko gero, ir profesoriauja Akademijoje. Jei nėra jo, tai paklausk kitų dailininkų, kurie tikriausiai žino. Prisiųsk man greit. Mat jau ketvirtis šimtmečio praėjo, kad nieko apie Rimtą Kalpoką negirdėti. O gal jau Abraomui barzdą maliovoja?“

AUSTRIJOJE, ŠVEICARIJOJE

„43 metais uždarius Akademiją (Vilniuje – D. L), išvykau į Vieną ir ten, dailininko Faringero dėka, įstojau į Vienos menų akademiją. Studijavau 2 metus portretūrą: taip buvau išgelbėtas nuo priverstinių vokiečių darbų – tikrai būčiau žuvęs nuo vokiečių bombardavimų. Tuos 2 metus gyvenau gana gerai: austrai grįžusiems iš fronto savo giminės kariams užsakydavo nutapyti portretus. Mokėjo labai gerai, maisto kortelių net ir kitiems duodavau, tiek daug gaudavau iš karių, gyvenau geriausiame Vienos viešbutyje valgydamas viščiukus. Subombardavus Akademiją, su viena firma persikrausčiau prie Šveicarijos sienos, prie hidroelektrinės užtvankos darbų. Man beveik neteko dirbti, nes šefas, sužinojęs apie mane, davė padaryti meniškų dalykų. Išeidavau į kaimą pasirinkti (darbovietėį pusbadžiu gyvenome) ir gaudavau gero maisto už paremontuotus austrėms balvonus (šventuosius). Buvo pavojus, kad ta vieta bus subombarduota, tad nutariau bėgti per Alpes į Šveicariją. Bėbėgant keturių (?) kilometrų aukštyje prie pat sienos pagavo vokiečių patruliai ir uždarė į Bliudensio kalėjimą iki teismo. Po teismo grėsė sušaudymas. Laimei, teismas užsitęsė, o 1945 metais pasibaigė karas. Aš kalėjime prisikentėjau, vieni kaulai bebuvo iš manęs likę. Paleistas iš kalėjimo, nušalusiomis kojomis perėjau į Šveicariją. Išbuvau pusantrų metų internuotas, mano kojas užgydė, bet šaltesniame krašte nebegaliu gyventi – dėl skausmo. Šveicarijoje būdamas buvau nutaręs grįžti į Lietuvą, bet daktarai patarė gyventi karštame klimate, nes šaltame prisieisią amputuoti kojas. Didingi kojų pirštai nors užgijo, bet yra labai jautrūs ir beveik nebeturi nagų. Internato Ženevoje vadovybei pradėjau kurti šaržus, o kai nupirko dažų, tai tuomet – ir portretus. Šveicarijoje buvo draudžiama parduoti portretus, kad nepadaryti jų dailininkams konkurencijos. Nežiūrint to, pradėjau tapyti peizažus, pati administracija juos pirkto ir padėjo kitiems parduoti, be to mano draugas dailininkas šveicaras Lugane irgi pardavė dalį mano paveikslių“ (iš laiško, rašyto Udaipure 1967-10-20). Tame pačiame laiške Petras užsimena baigęs laikrodininkystę ir auksakalystę, o jau laiške V. Petraičiui, rašytame iš Santa Monikos 1970 m., sako šių dviejų profesijų išmokęs kursuose Šveicarijoje, būdamas internuotas po karo nuo 1945 iki 1946 metų.

Gydytojai liepė, reikėjo vykdyti, ir Petras pradėjo ruošti šiltus kraštus. „Pradėjau rinktis pinigų. Sunkiai tuo metu buvo gauti įvažiavimą į kitus kraštus. Nuvykau Ženevoje pas Venesuelos konsulą. Jis buvo gana malonus: tuoj davė man vizą ir parašė (įdavė) asmeninį laišką, adresuotą savo giminėms Karakaso mieste. Visa nelaimė – trūko pinigų kelionei. Kreipiausi į Šveicarijos Lietuvių Komitetą – nepatenkino mano prašymo, nes aš prie sovietų valdžios buvau padaręs Stalino ir Paleckio portretus. Kreipiausi į savo draugą šveicarą, ir jis man trūkumą padengė. Tuomet išvažiavau į Prancūziją ir iš ten laivu – į Venesuelą.“ (iš laiško, rašyto Udaipure 1967-10-20).

Petras Lukošius. „Motina Dolorosa“. 1936 m. Sukurta Moncoje

1947-ieji metai. „Atvykus į Venesuelą, prieš akis – liūdnas vaizdas: nameliai nuskurę, vieno, kai kurie – dviejų aukštų. Tuomet buvau ten vienas lietuvis. Po kiek laiko pradėjo prikužėti įvairaus plauko grietinėlės – Venesuelos valdžia verbavo žmones iš Vokietijos. Konsulo giminaitį radau atostogaujantį ir, nieko nepešęs, stojau į portugalų pansioną lėkščių plauti. Kai grįžo konsulo giminaitis, padėtis pagerėjo. Karakasas dabar yra moderniausias miestas: suvažiavę užsieniečiai per 20 metų pristatė dangoraižių net po 24 aukštus. Per mėnesį čia buvo didelis žemės drebėjimas, sugriovė net 200 dangoraižių, užmušta daugiau negu 1 000 žmonių. Jei būčiau buvęs tuo metu savo studijoje, irgi būčiau žuvęs.“ (iš laiško, rašyto Udaipure 1967-06-14).

„Vienu laiku Venesueloje buvau pradėjęs piešti šaržus – karikatūras dėl laikraščio: turėjau mesti, nes tie Pietų Amerikos civilizuoti vagiškai būtų mane užmušę. Juk prityręs dailininkas mato kiekvieno žmogaus veido bruožuose, judesiuose ir laikysenoje visas užslėptas kombinacijas: karikatūroje matosi tie efektai.“ (iš laiško, rašyto Udaipure 1968-03-11).

Laiškuose dailininkas nurodo, kad per 20 metų yra sukūręs nemažai paminklų, vieną – net 23 metrų (Udaipur, 1967-06-14).

Petras [...] 1959 m. buvo pakviestas į Los Andes universiteto Dailės fakultetą, kur dvejus su puse metų dėstė piešimą ir anatomiją. Papildomai dar talkino ir medikams – darė dantis ir „tiltus“. „Padarydavau su nepaprastu anatominiu tikslumu, net daktarai

(Nukelta į 52 p.)

(Atkelta iš 51 p.)

stebėdavos. Kitaip ir negalėjo būti – aš dailininkas skulptorius“ (iš laiško, rašyto Santa Monikoje 1970-06-14).

Venesueloje Petras padarė altorių Ciudad Bolivaro miestui, Guanacillo miesteliui – krikšto altorių (tam pačiam altoriui nutapė ir paveikslą), dar kitam miesteliui sukūrė fontaną (didžiulę skulptūrą) – Nep-tūną tarp dviejų nimfų.

„1961 meno fakultete kilo tarp „škaplierninikų“ ir kairiųjų neramumai: vienas studentas pasikorė, nusisovė sekretorius, todėl, su lig įstatymu, rektorius uždarė fakultetą, atleisdamas visus profesorius. Dekretui įsigaliojus, rektorius iš naujo skelbė Meno fakulteto atidarymą su nauja profesūra: į ją įėjo ir senieji profesoriai, bet aš kvietimo nebeprėmiau, nes buvau užsigavęs ant vicerektoriaus už neparėmimą mano prašymo, kuriuo reikalavau, kad duotų galimybių ar pagelbėtų iš valdžios gauti stipendiją išvažiuoti į Rytus (Indiją) studijuoti Rytų meną. Tas vicerektorius buvo didelis blaivininkas ir visada sėdėjo ant alaus bačkos savo viloje. Šitų nepalankių aplinkybių verčiamas pamėginau parašyti prašymą Indijos konsului į Braziliją. Gaunu teigiamą atsakymą, mano prašymas bus svarstomas kitais metais“ (iš laiško, rašyto Udaipure, 1967-10-20).

Skaitydamas paskaitas Meno fakultete, Petras turėjo daug laisvo laiko, todėl galėjo studijuoti (ir baigti) odontologiją. Įsteigė laboratoriją ir dirbo joje dantų techniku, laikrodininku, auksakaliu. „Nepaprastai įdomias puošmenas darydavau, už kurias, kaip už originalus – žiedus, branzelietus, auskarus, priesagas, kulionikus – mokėdavo nepaprastai aukštomis kainomis. Auksas Venesueloje labai pigus ir niekas jokių sidabrinių papuošalų nenaudojo, paprasčiausia tarnaitė vaikščiojo apsikarsčiusi auksiniais papuošalais. Aš, kaip meno kūrėjas, sau pasidariau servizą gryno aukso 20 karatų, ir tai buvo siurprizas sveičiui – kava ar arbata auksiniais šaukštais maišoma. Vėliau pardučiau, nes pavojinga, ypač dėl apiplėšimo, taip gali ir gyvybės nustoti“ (*ten pat*).

Profesorai, kurie nebebuvo priimti į naujai formuojamą fakultetą, atsidūrė nepavydėtinoje padėtyje, tačiau Petras, laukdamas kitais metais žadėtos stipendijos, dirbo savo laboratorijoje ir tiek išgarsėjo, jog vienas nebesuspėdavo atlikti pelningiausių užsakymų. Kai pagaliau gavo pranešimą apie jam paskirtą dviejų metų stipendiją, jam buvo gaila laboratoriją uždaryti. Pardavė ją savo pagalbininkui. Šis su draugu po kelių mėnesių bankrutavo – kūrybiškai dirbti nesugebėjo...

ŠANTINIKETANE

„1963 metų liepos pradžioje išskridau į Indiją, Calcuttą. Iš ten – traukiniu 160 kilometrų šiaurės

Petras Lukošius. „Rugių laukas“. 1967 m., Udaipturas

link į Šantiniketaną, Rabindranath Tagorės universitetą. Jame studijavau indų, japonų ir kinų meną ir 1965 m. nustatytąjį kursą baigiau“ (iš laiško, rašyto Udaipure 1967-10-20), o laiške V. Petraičiui Petras prisipažįsta: „Rektorius ir profesorai nustebo, kad tokiam amžiuje (tuo metu P. Lukošius jau buvo 60 metų – I. P.) aš galėjau gauti stipendiją.“ (Udaipur, 1968-09-21). [...]

Laiškuose giminėms Petras ne kartą yra rašęs, kad tas trumpas laikotarpis, praleistas Indijoje „iš viso gyvenimo gražiausias buvo“. „Venesueloje per 20 metų neįsigijau tiek draugą, kaip Indijoje per 2 metus. Ta biedna ir varginga Indija ištiesė man [...] brolišką pagalbos ranką, įstatė į dailės kelią ir atidarė į platųjį pasaulį [...] mistiškus vartus! Aš šiandien esu ant tiek pajėgus – visi, pamatę kurinius, netiki, kad tokį kūrybinį lygį galiu išvystyti, ir ką aš jai už tai? Nusilenkti! Ir savo širdies gelmėse tyliai nusinešti tą neužmirštamą dovaną – link Amžinybės!“ (Udaipur, 1967.10.20).

Universitetas suteikė Petrai galimybę visą mėnesį nemokamai pakeliauti pirmos klases traukiniu ir aplankyti šalies istorines vietas. „Važinėjau kaip ministras – tai Indijos vaišingoji širdis“, – rašė jis giminėms į tevynę. Neišdildomą įspūdį menininkui paliko „Ajanta Cave“ – didžiuliame akmens kalne prieš pusantro tūkstančio metų iškalto 24 trijų aukštų šventovės. „Tai daug nuostabiau už faraonų piramides, aplankęs jas, gali mirti: nieko nuostabesnio, žogaus sukurtu, pasauly neberasi!“ – rašė jis laiške iš Udaipuro 1968.11.24). [...]

Indijoje Petras daug patyrė ir išgyveno. Štai kad ir jo išvyka į Shurul kaimą tapyti peizažą – buvęs labai sujudintas pakeliui pamatytų vaizdų: keistą įspūdį paliko kelio vidury gulintis gyvenimo jungą jau nusikratęs vienas iš pakinkytų jaučių; iš palmės su indu sulos ištiestoje rankoje besiropščiantis senelis indas, jo šeimos buitės – kiemas, troba.“

(Tęsinys kitame numeryje)